

בעניין חובת ריפוי / פג:

תוכן:

החקירה

ראיות שהחובה לרפא

ראיות שלכאורה החיוב הוא דין תשלומין

אפשרות להבנה

ביאור גדר הדין

יסוד הדברים במרדכי

נפק"מ להלכה בזה

סיכום הדברים

החקירה¹

הנה אחד מחיובי חובל בחבירו הוא ריפוי, שנא' "ורפא ירפא", ויש להתבונן האם חובת ריפוי היא חובה לרפא את הנחבל, או שמא ריפוי הוא כשאר חובות תשלומי חובל, היינו שישנה חובה לשלם את החיסרון שנחסר הנחבל בכך שצריך לשלם דמי ריפוי².

ראיות שהחובה לרפא

הנה תחילה נראה שניתן להוכיח מלשון המשנה בריש החובל (פג:) "ריפוי הכהו חייב לרפאו", ומדלא נקטה המשנה 'חייב לשלם דמי ריפוי', משמע שהחיוב הוא לרפא את הנחבל.

ועוד יש להוכיח כן מהצעת הגמ' בדה פה. דאם יאמר החובל לנחבל שיביא לו רופא בחינם יכול הנחבל לטעון דרופא חינם שווה חינם. ואם נאמר דחובת ריפוי היא דין תשלומין, א"כ מה ההו"א שיוכל החובל להביא רופא חינם, הא מכיון שניתן לקחתו בחינם א"כ אין כאן תשלומין כלל! אלא ע"כ מוכח דהחובה היא לרפא ולא דין תשלומין של חסרון הנחבל³.

ועוד מבואר שם שאם רוצה החובל לרפא בעצמו יכול לטעון הנחבל 'דמית עלי כאריא ארבא', ומשמע דלולא טענה זו היה יכול החובל לא לשלם אלא לרפא בע"כ של הנחבל, ע"כ דהחיוב הוא ריפוי⁴.

ונראה שכך מבואר בגמ' בגיטין (יב:) בדין החובל בעבד כנעני, וכך איתא שם:

¹ המאמר לע"נ סבתי בובי יפה בת רבי שמחה שבניסן יחול שנה לפטירתה. תנצב"ה.
² חקר בזה הקוב"ש אות ריח ור' שמואל גיטין אות רלב ועוד רבים, דברי האחרונים משולבים במאמר ולא יכלנו להזכירם כי רבים הם.

³ אמנם יש לעיין בהוכחה זו, דשמה י"ל דכיוון דמוצא רופא חינם נמצא שכלל לא הזיקו, ולכן צריך טעמא דרופא חינם שווה חינם. אמנם ע' בביאור הגר"א (תכ, כח) שהביא גמ' זו להוכיח את דעת הרמב"ם שנביא בע"ה לקמן דמה ששמין לחובל דמי ריפוי היא תקנה לטובתו, ובהכרח למד הגר"א שעיקר חובת ריפוי היא לרפא, ומשו"ה לולא הטעם דרופא חינם שווה חינם לא היה צריך לשלם, וצ"ל דכיון דהרופא בד"כ לא מרפא בחינם ורק במקרה זה וכמו שפרש"י דקרובו הוא, משו"ה אי נימא דהחיוב הוא תשלומי נזיקין היה חייב לשלם.

⁴ אמנם לפי שיטת הש"ך (ח"מ צה, ה) דבכל נזיקין יכול המזיק לתקן בע"כ של הנזיק א"כ ליכא הכא הוכחה.

"אמר מר 'נותן שבתו ורפואתו לרבו'. שבתו - פשיטא! רפואתו איצטריכא ליה. רפואתו - דידיה היא דבעי איתסויי ביה! לא צריכא דאמדוה לחמשא יומי ועבדו ליה סמא חריפא ואתסי בתלתא יומי, מהו דתימא צערא דידיה הוא קמ"ל".

ומקושיית הגמ' "רפואתו דידיה היא", היינו שרפואה צריך ליתן לעבד, ומבואר שחיוב ריפוי הוא לרפא, ומה"ט חייב ליתן דמי הרפואה לעבד, דאף שמה שקנה עבד קנה רבו מ"מ חיוב הרפואה הוא כלפי הנחבל⁵. והנה בהחובל (פה): נסתפקה הגמ':

"בעי רבא: קטע את ידו ולא אמדוהו, שיבר את רגלו ולא אמדוהו, סימא את עינו ולא אמדוהו, ולבסוף חירשו, מהו? מי אמרינן: כיון דלא אמדוהו, בחד אומדנא סגי ליה, ויהיב ליה דמי כוליה בהדי הדדי, או דלמא חדא חדא אמדינן ויהבינן ליה? נפקא מיניה? דבעי למיתב ליה צער ובושת דכל חדא וחדא, נהי דנזק וריפוי ושבת דכל חדא וחדא לא יהבינן ליה, דכיון דקא יהיב ליה דמי כוליה כמאן דקטליה דמי, והא יהיב ליה דמי כוליה, צער ובושת מיהת דכל חדא וחדא יהיב, דהא הוה ליה צער ובושת?".

היינו שנסתפקה בדין החובל כמה פעמים ולבסוף חרשו, האם צריך לשלם צער ובושת של כל חבלה, אך בנוק שבת פשיטא לגמ' דלא צריך לשלם כל פעם. והנה לפי גירסת רש"י מבואר דאף בריפוי פשיטא לגמ' דלא צריך לשלם על כל חבלה, ולכאוו' בודאי אין כוונת רש"י שמספיק לשלם רק רפואת האוזן, דאיזה סברא היא זו כמ"ש התוס' שם, אלא ע"כ כוונת רש"י דלא צריך לשלם כל מכה בפ"ע, וסגי בשומא אחת לכל הריפוי יחד (ואפשר דאף תוס' מודים לזה למסקנה).

וא"כ נראה דאף כאן מבואר דצורת התשלומין של ריפוי היא באופן שיתרפא הנחבל, ולכן מהאי טעמא ברור לגמ' דסגי בשומא אחת לשלם דמי ריפוי, בשונה משאר תשלומין. דאי נימא דהחובה היא כעין מזיק א"כ למה שיהא שומא אחת (דהא הנחבל מפסיד בזה כמבואר שם בתוס').

ולאמיתו של דבר הדברים כבר מפורשים ביד רמ"ה בסנהדרין (עה): שהחובה היא לרפא, ומשום כך כתב שם הרמ"ה נפק"מ נפלאה, שאם מת הנחבל הרי שאין חובה לשלם את דמי הריפוי ליורשים, כיון שהחובה היא לרפא ואיננה חובת תשלומין⁶.

ראיות שלכאורה החיוב הוא דין תשלומין

הנה מבואר בהמשך הגמ' בדף פה. דאם רוצה הנחבל את דמי הרפואה יכול לומר לו המזיק שחושש שהנחבל יפגע בעצמו ויגבה דמים יתרים מהחובל, ואם טוען הנחבל שיקוץ את דמי הריפוי ויתן לו, יכול

⁵ אמנם עיין ברש"ש שם שפי' באופ"א, דמה דפשיטא לגמ' דהרפואה לעבד, הוא משום דפעמים יתכן שדמי ריפוי העבד יהיו שווים יותר מן העבד עצמו, ולכך פשיטא לגמ' דדמי רפואתו לא זכתה תורה לאדון כ"א לעבד. ולכאוו' יש לתמוה ע"ד הרש"ש, שכן מצינו בגיטין פ"ד דבשור שנגח עבד התורה זכתה את הקנס לאדון אף אם העבד לא שווה כל דמי הקנס ומאי שנא.

ועוד נראה דרש"י שם בא לאפוקי מזה, דפי' שם "ורפואתו. לקמיה פריך הא בעי למיתבא לרופא", וצ"ב דלשון קושיית הגמ' 'רפואתו דידיה', ולמה הוזקק רש"י להדגיש שנותנים לרופא (הרי בפשטות אם שמו בי"ד את דמי הרפואה אפשר ליתן לנחבל עצמו), וע"כ נראה דבא לאפוקי מפ' הרש"ש, דלפי הרש"ש לכאוו' צריך ליתן לעבד עצמו, כיון דלא זיכתה תורה דמי ריפוי לעבד ודו"ק בזה.

(ונראה דלפ"ז יש לבאר מהלך הגמ' שם, דהנה הגמ' הקשתה דרפואתו של העבד דידיה הוא רק לאחר שתירצה דשבתו לרבו נצרכה אגב רפואתו, וצ"ב דהא הקושיא קשה בלא"ה. אמנם להנ"ל נ"ל, דבהו"א דגמ' היה ניתן לפרש דמ"ש דרפואתו לרבו היינו דרבו צריך לדאוג לריפוי של העבד, ולכן מעיקרא לא הק' מזה, אך לאחר שאמרה הגמ' דרפואתו איצטריכא ליה, א"כ משמע דרפואתו דומיא דשבת דממש לרבו, ומשו"ה הק' הש"ס דרפואתו דידיה וא"ש).
⁶ אמנם ע' באור החיים הקדוש עה"פ ורפא ירפא שכ' דיש לשלם ליורשים.

לומר לו החובל שחושש שהנחבל לא ירפא עצמו ויקראו לחובל 'שור המזיק'. ומשמע דלולא הטעמים הללו הרי שהיה חייב החובל לשלם לנחבל את דמי התשלומין?⁷ וביותר, דהנה כבריייתא בדף צא. מבואר "חמשה דברים אומדין אותו ונותנין לו מיד ריפוי ושבת עד שיתרפא אמדוהו והיה מתנונה והולך אין נותנין לו אלא כמו שאמדוהו, אמדוהו והבריא נותנין לו כל מה שאמדוהו". והיינו שניתן לשום את דמי הריפוי וליתן לנחבל. וא"כ לכאורה יש לדייק ממה שניתן לקוץ את דמי הריפוי שחובת ריפוי היא דין תשלומין. אמנם, ברמב"ם (חובל ומזיק ב, יד) מבואר דדין זה הוא תקנה למזיק, ופי' הסמ"ע (סי' תכ) דיש לחוס על המזיק דאם יצטרך ליתן רפואתו של כל יום יוכל הניזק להפסידו, וא"כ אליבא דהרמב"ם אפ"ל דבאמת חובת ריפוי היא דין לרפא ומ"מ מתקנת המזיק ניתן לו לשום את דמי הריפוי. אך נראה דהראשונים פליגי על הרמב"ם, דמבואר בתוס' (פה. ד"ה פשעה) וברשב"א (דף צא.) דאם ב"ד אמדו את שיעור הרפואה, חייב ליתן לניזק, וא"כ חזינן דחובת ריפוי היא לא לרפא כ"א דין תשלומין.⁸

אפשרות להבנה

לכאורה ניתן ליישב ולבאר שבאמת חיוב ריפוי הוא לרפא, אלא שניתן להפוך את חיוב הריפוי לחוב, ומהאי טעמא יכול הניזק לכפות את המזיק לשלם. אך נראה שא"א לומר כן, דהנה מבואר (ה.) שכל כ"ד אבות נזיקין משלמים ממיטב מג"ש, ופרש"י דאף ריפוי משלם מג"ש ד"רק שבתו יתן ורפא ירפא". ולכא"ו אם נאמר שהחובה היא לרפא, היינו שמשלם לרופא, א"כ מה אכפת לו שישלם לרופא בזיבורית, ואף אם ניתן להפוך את חיוב הריפוי לחוב מניין לומר שהוא חיוב נזיקין, אלא ע"כ דיש חובת תשלומין כדיני נזיקין ומה"ט חייב לשלם ממיטב.

ביאור גדר הדין

אכן נראה דביאור הדברים, דודאי חיוב ריפוי הוא לרפא, אלא דאין זו מצוה על החובל, כ"א תביעה ממונית של הנחבל שישלם המזיק בתור מזיק, ומשו"ה אם רוצה הנחבל לבקש ממון במקום הרפואה הרי שהזכות בידו, כיון שחובת ריפוי היא זכותו הממונית. ולכשתמצי תאמר נראה דאפ"ל דחיוב התשלומין הם מחובת מזיק, אך צורת התשלומין היא לרפא.

⁷ אמנם שמא יש מקום להבין דזהו גופא ביאור טענתו, שכיון שחובתו היא לרפא ולא לשלם משום כך יכול להשתמט בטענות, דאדרבא, אם אכן ריפוי הוא חיוב תשלומין וכי כיצד ניתן להיפטר מחיוב התשלומין בטענה כזו שיקראו לחובל 'שור המזיק', וכי איזו טענה היא זו. וכ"נ מדברי הרמב"ן עה"פ "ורפא ירפא" וז"ל "ואמר רק שבתו יתן ורפא ירפא, ולא אמר שבתו ורפואתו יתן, להגיד שיתן השכר אל הרופאים וירפאו אותו, ולא יוכל לתבוע שיתן לו השכר והוא יעשה בו דברים אחרים, רק ירפא בו על כל פנים" ולכא"ו צ"ב דאם כן למה לגמ' לומר שפטור החובל מטעם שיקראו לו שור המזיק, אע"כ דלמד הרמב"ן דזוהי טענה בעלמא ועיקר הפטור הוא מטעם שהחיוב הוא לרפא. ⁸ לכא"ו היה מקום לומר דבזה נחלקו התנאים בדף פה. האם מכה נתנה לאגד, היינו האם חייב החובל לשלם על הפצעים שגרמו התחבושות, דת"ק מחייב שבת וריפוי, ר' יהודה רק ריפוי ורבנן בתראי פוטרים מהכל. ונראה דסברת ר' יהודה לחלק בין שבת לריפוי, דשבת זהו דין במזיק, היינו חובת תשלום דמי שבתו שנחסר, ומשו"ה כיון דפצעים הללו לא היו מצד המכה פטור מלשלם, אך ריפוי זוהי חובה לרפא, ולכך חייב לשלם כיון דהפצעים ודאי נגרמו בעצם מן החובל, וכיון דהחובה לרפא אינה על שעת ההיזק כ"א להבא מש"ה חייב. וכע"ז כ' בשיעורי הגרי"ד.

ומשום כך ניתן להבין את דברי הגמ' בדף ה. שיש לשלם דמי ריפוי ממיטב, מכיון שאין זה רק חוב, כ"א תביעת תשלומין ע"י הנחבל, וכיון שכך הרי שצריך לשלם כמזיק (ע"י שומת ב"ד, דלולא ב"ד יכול לומר החובל שלא חפץ שיקראו לו שור המזיק כמ"ש לעיל). ומ"מ כאשר מת הנחבל א"צ לשלם ליורשים, דאף שלחובל ישנו דין מזיק, מ"מ כיון שצורת התשלומין צריכה להיות באופן שירפא, משו"ה כאשר אין צורך לרפא פטור החובל מלשלם.

ועפ"ז נוכל בס"ד להבין מ"ש התוס' בגיטין (שם) ובב"ק (פז. ד"ה בעבד) דהחובל בעבדו של חבירו חייב לשלם, אך החובל בעבדו שלו פטור מלשלם לעבד. ובפשטות צ"ב מ"ש, דהא מכיון דהחובה היא הריפוי של העבד, א"כ לכאו' ל"ש האדון ל"ש אחרים, מ"מ צריך ליתן דמי ריפוי לעבד!⁹ אכן להנ"ל נראה שמיושב שפיר, כיון דאף שריפוי הוא חובה לרפא מ"מ הרי זוהי זכות ממונית של הנחבל, וכיון דלעבד אין זכויות ממוניות דמה שקנה עבד קנה רבו, א"כ כאשר אדם אחר חובל בעבד חייב לשלם דמי רפואתו לעבד, כיון דהאדון תובע בשביל העבד את הזכות הממונית של הריפוי, אך כשהאדון חובל בעבד אין מי שתובע אותו, ומשו"ה פטור מלשלם דמי רפואתו¹⁰ (וכע"ז בקה"י, מובא באוהל יצחק גיטין שם).

יסוד הדברים במרדכי

ונראה דיסוד הדברים מבואר במרדכי (ב"ק סי' קיד הו"ד בקצה"ח שפו, י) שביאר למה רק בחובל באדם יש חיוב לשלם דמי ריפוי ולא במזיק בהמה, משום דהריפוי בהמה הוא גרמא, דמחמת החבלה שהיתה בהמה צריך הבעלים לשלם ממון אחר לרופא, בשונה מחובל באדם שהאדם עצמו צריך לשלם ממון לרופא. והנה אם נאמר שהחיוב בריפוי הוא לרפא בלבד, א"כ אין מובן השוואת המרדכי, דמה כ"כ תימה שחייבה תורה לרפא אדם ולא בהמה, אלא ע"כ דלמד המרדכי דהחיוב הוא מדין מזיק, היינו שחיוב הריפוי הוא מחמת ההפסד, ומשו"ה שפיר הק' מה לי הזיק אדם ומה לי הזיק בהמה. וג"כ נראה דסבירא ליה למרדכי דמ"מ צורת התשלומין היא באופן של לרפא, דהנה יש לעיין במה שכתב המרדכי בחילוק בין חובל באדם לחובל בהמה, שכתב שחובל באדם החבלה וחובת התשלומין הם בדבר אחד בשונה ממזיק בהמה שהנזק של המזיק הוא בהמה והתשלום הוא בדבר אחר, ולכאו' צ"ב, דהא ג"כ בחובל אדם מה שמשלם הוא דמי הריפוי, וזה חיצוני לחבלה באדם עצמו וא"כ מאי שנא מחובל בהמה. ונראה דלפי דברינו לעיל א"ש, דאף שהתביעה היא מחמת הזיקו שמפסיד, מ"מ צורת התשלומין היא לרפא את הניזק, ומשו"ה היא חובה כלפי המזיק, בשונה ממזיק בהמה, דודאי שם אין חיוב לרפא כ"א להשלים הנזק, וזהו נזק בדבר אחר.

נפק"מ להלכה בזה

בציץ אליעזר (חלק כא סימן נח) כתב שהחובל בחבירו חייב לשלם אף אם הקופ"ח מרפא בחינם, לפמ"ש האו"ש (שכירות ז, א) והמהרש"ם (חלק ד סימן ז) שמה שהביטוח משלם אין זה עניין להחובל. לא נדון כאן

⁹ בפשטות הביאור ע"פ הרמב"ם (רוצח ב, יב) שמותר לאדם לחבול בעבדו ומשו"ה פטור, אמנם לרש"י בגיטין (ז:): אסור.

¹⁰ ועיין בתוס' בב"ק הנ"ל שכ' בתי' הראשון דגם החובל בעבדו חייב לשלם, ולתי' זה לכאו' מוכרח שהחובה היא רק לרפא ומה"ט חייב לרפא גם את עבדו, אמנם לכאו' קשה כמו שכתבנו למה יש לשלם דמי ריפוי מן העידית. וצ"ע.

בעניין תשלומי ביטוח, אך לעניין דידן יש להעיר דכיון דעכ"פ צורת התשלומין של ריפוי היא באופן כזה שירפא א"כ כיון דכבר הקופ"ח מרפא את הנחבל למה שישלם החובל (וכבר העיר בזה הרב מאיר פרימן שליט"א בתחומין כרך כג, וכן אמר לי הרב שלמה שפירא שליט"א דיין בבי"ד הגדול שכך מורים).

סיכום הדברים

נמצא לפו"ר דאף שתשלומי ריפוי נובעים מחמת תביעת נזיקין, ומשו"ה יש לשלם ממיטב כדיני תשלומי נזיקין, מ"מ עיקר אופן התשלומין הוא בצורה שהנחבל יתרפא, ומה"ט כל היכא דנתרפא באופן אחר או שמת ישנו פטור של תשלומין. וד' יאיר עינינו בתורתו הקדושה.